

Полєхіна Вікторія

Poliekhina Victoriia

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Polehina.v@gmail.com

Основи професійної діяльності соціального гувернера:

теорія та практика

Fundamentals of professional activity of a social governor:

theory and practice

У статті розглянуто актуальність відродження інституту гувернерства, як системи особистісно орієнтованого виховання і навчання в домашніх умовах. Запропоновано тлумачення основних термінів «гувернер» та «соціальний гувернер». Метою статті є з'ясування науково-теоретичних підходів до аналізу сучасного гувернерства як об'єктивно існуючого педагогічного явища та освітньо-виховної системи. Крізь призму професійних функцій окреслено теоретичну та практичну основу діяльності соціального гувернера, з'ясовано напрями його діяльності у сучасних соціокультурних умовах.

Ключові слова: гувернер, соціальний гувернер, гувернерська освіта, зміст діяльності соціального гувернера, професійно-особистісні риси гувернера, функції та напрями діяльності соціального гувернера.

The article considers the urgency of the revival of the institution of governorship as a system of personality-oriented education and training at home. An interpretation of the basic terms «governor» and «social governor» is proposed. The aim of the article is to clarify scientific and theoretical approaches to the analysis of

modern governorship as an objectively existing pedagogical phenomenon and educational system.

Key words: governor, social governor, governor's education, content of social governor's activity, professional and personal traits of the governor, functions and activities of the social governor.

Нові орієнтири, формування базової гуманітарної культури в суспільстві є відмінною рисою сучасної системи освіти, яка розглядає дитину як головну педагогічну цінність. Сучасному рівню розвитку освіти диктують вимоги глобального життя людства, суспільству потрібний новий тип особистості, якій характерні такі якості, як високий професіоналізм, здатність самому визначити мету, способи її досягнення, прагнення до вибору безперервної освіти, роботи, здатність діяти в нестандартних умовах, оперативно приймати самостійні рішення, вибирати оптимальні варіанти тощо.

У Законах України «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту» визначено, що формування самобутньої особистості, її освіта і виховання може відбуватися не тільки в освітніх закладах, а у процесі індивідуального навчання і виховання в умовах сім'ї за допомогою відповідного спеціаліста.

У контексті зазначеного вище, актуальним є відродження інституту гувернерства, як системи особистісно орієнтованого виховання і навчання в домашніх умовах, що майже упродовж століття знаходилася у забутті.

Високий рівень домашнього навчання і виховання в історії розвитку людства забезпечувала гувернерська педагогічна система. Гувернерство як педагогічне явище постало з потреб у формуванні яскравої неординарної особистості, здатної здійснювати подальший поступ людської цивілізації [7].

Соціально-економічні зміни в Україні останнього десятиліття спонукали розшарування нашого суспільства. Статистика цих років свідчить про формування сімей багатих людей та представників середнього класу, що

створило передумови для відродження інституту гувернерства як суспільно необхідного соціально-педагогічного явища.

Сьогодні для української освітньої теорії і практики важливим є усвідомлення педагогічного потенціалу гувернерства як системи, що здатна забезпечити індивідуальну траєкторію освітнього, виховного та особистісного розвитку дитини. Гувернерство – феномен соціальної сфери сучасного суспільства, головною характеристикою якого є індивідуалізація виховання й навчання дітей в умовах родини, яке здійснюється спеціально запрошеним педагогом. Така діяльність вибудовується на договірних основах, що передбачають економічну угоду, визначення освітніх потреб суб'єктів й функціональних обов'язків домашнього педагога, і як результат – передачу окремих виховних функцій родини фахівцеві-гувернерові.

Сучасне гувернерство потребує теоретичного обґрунтування з визначенням його специфічних рис та особливостей, призначення та можливостей виправданого й ефективного функціонування у рамках існуючої освітньої системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками з'явилися наукові публікації, присвячені аналізу гувернерства як педагогічної системи, соціально-педагогічного явища та його історичної генези (І. Акіншева, М. Головка, М. Денисенко, О. Корх-Черба, Н. Ковалевська, Н. Максимовська, Є. Сарапулова, О. Шароватова, Д. Федоренко, С. Хлебик та ін.), розгляду особливостей діяльності домашніх педагогів (С. Золотухіна, Д. Латишина, О.Любар, О. Михайличенко, О. Сухомлинська, А. Троцко, М. Фіцула). Усі вони потребують систематизації, узагальнення та спроби обґрунтувати феномен гувернерства як особливої освітньо-виховної та соціально-педагогічної системи в контексті сучасних едукативних процесів.

З огляду на вище зазначене метою статті є з'ясування науково-теоретичних підходів до аналізу сучасного гувернерства як об'єктивно існуючого педагогічного явища та освітньо-виховної системи.

В Українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка подано наступне трактування поняття «гувернер»: «Гувернер, гувернантка (від фр. *gouvernante* - керувати) – особа, яку наймали для домашнього виховання й навчання дітей у сім'ях дворян, вищих чиновників, буржуазії, купців» [3].

Вважаємо, що термін “гувернер” є родовим поняттям, що охоплює похідні терміни, які визначаються специфікою діяльності фахівців індивідуального навчання й виховання. Серед них – бонна, соціальний гувернер, лінгвогувернер, сімейний соціальний педагог, тьютор, домашній учитель (учителька), домашній наставник (наставниця). Щодо терміна “соціальний гувернер”, то прикметник “соціальний”, на нашу думку, не звужує сферу його діяльності, а визначає конкретне спрямування роботи фахівця, його функції, категорію осіб, яким він надає допомогу, з якими співпрацює.

Сутність діяльності гувернера може бути охарактеризована як процес педагогічного спілкування, активної цілеспрямованої взаємодії між гувернером-педагогом та дитиною в умовах сім'ї, в результаті чого відбувається соціальне виховання, передача соціального досвіду, формування певних рис особистості в умовах особистісно орієнтованого процесу навчання [8, с. 173].

Становлення інституту гувернерства має глибоке історичне коріння, що сягає часів Давньої Греції. Запропонований ще у ХУІ ст. відомим французьким філософом і педагогом Мішеlem Монтенем, автором першого методичного посібника для домашнього наставника, термін швидко став популярним у Європі. Гувернер, гувернантка, бонна – ці слова були звичними і у ХVІІ, і у ХІХ століттях. Першим українським класичним гувернером можна вважати видатного мандрівного філософа Григорія Сковороду.

Не ставлячи за мету глибоко і всебічно проаналізувати ідеї щодо пріоритетів індивідуального виховання й навчання в історії вітчизняної та світової педагогічної думки, зауважимо, що найрадикальніші думки висловлював видатний англійський педагог XVII століття Джон Локк, який, зокрема, писав: «...навіть хиби домашнього виховання незрівнянно корисніші, ніж знання і вміння, що набуваються в школі».

Зважаючи на в цілому негативне ставлення «філософа педагогіки» до сучасних йому освітніх закладів, у яких панували догматизм, муштра, пригнічувалася особистість дитини, з розумінням сприймемо його переконання у тому, що батьки, які маючи певний достаток, візьмуть у дім гувернера, який зуміє навчити дитину витончених манер, вселити у нього зрілі помисли, найблагородніші думки, поривання й пізнання добра, честі і благопристойності, дати йому великий запас знань усяких і найшвидше збудити у ньому прояви духовної зрілості статечної людини, матимуть більше користі, ніж навчатимуть дитину у найпрестижнішій школі.

Гувернер як представник педагогічної професії виконує дві соціально значущі функції: адаптивну та гуманістичну. Адаптивна полягає у підготовці вихованця до конкретних вимог сучасної соціокультурної ситуації, до визначених суспільних запитів. Одночасно, реалізуючи гуманістичну функцію через розвиток особистості, індивідуальності вихованця як синтез всіх надбань людської культури, гувернер об'єктивно несе у собі позачасовий чинник, "працює на майбутнє". Ці функції слід урівноважувати, адже, виховуючи конформіста, гувернер, з одного боку, не формує у дитини потребу у цілеспрямованому удосконаленні, прагнення до перетворення себе й оточуючого світу, а, з іншого, вихователь з часом втрачає самостійність мислення, слідуючи офіційним та неофіційним приписам, губить власну індивідуальність.

Сучасний гувернер як особливий тип педагога виконує як загальнопедагогічні, притаманні усім напрямам педагогічної діяльності,

функції, обов'язки, завдання, так і специфічні, пов'язані з особливостями індивідуального навчання й виховання дитини[5].

«Гувернер» та «соціальний гувернер» - поняття не тотожні, вони різняться за специфікою діяльності. На перший погляд, може здатися, що неможливо поєднати педагогічні явища, які є протилежними процесами: індивідуальний підхід у гувернерстві та соціальний розвиток особистості в соціальній педагогіці. Однак саме поєднання змістовної складової соціального виховання та індивідуального підходу уможливорює оптимізацію споконвічного протиріччя між особистісним та соціальним розвитком. Якщо зважати тільки на індивідуальний підхід у гувернерстві, то навіть за умови вдалої організації такої виховної діяльності особистість розвивається дещо однобічно: здебільшого порушується формування комунікативних здібностей, не відбувається усвідомлення себе як частини певної групи, соціуму. Навіть якщо дитина відвідує гуртки та секції, спілкування з однолітками має обмежений характер, а тому мають додатково створюватися умови для її соціального розвитку. У цьому допоможе соціальне виховання як процес створення умов для розвитку соціальності особистості.

Заслуговує на увагу визначення, яке пропонує Н.О.Максимовська. Вона зазначає, що соціальний гувернер – це "спеціаліст із соціального виховання, який реалізує його в домашніх умовах або в умовах, наближених до таких та базує свою діяльність на індивідуальному підході" [6]

Ми підтримуємо таке трактування з деякими уточненнями і вважаємо, що соціальний гувернер – це соціальний педагог, який здійснює індивідуальну роботу з дитиною в умовах сім'ї або в умовах, наближених до таких з метою її соціального виховання і розвитку, формування як цілісної творчої особистості.

Соціальний гувернер – це фахівець з психолого-педагогічної та соціально-медичної підтримки дітей з особливими потребами, який здійснює свою діяльність як безпосередньо у сім'ї, так і у соціально-реабілітаційних та

опікунсько-виховних закладах. Головною метою його діяльності є сприяння соціокультурній реабілітації дитини з функціональними обмеженнями, її інтеграції у суспільство шляхом розвитку її потенційних можливостей, індивідуального навчання й виховання, передусім основам самообслуговування. Соціальний гувернер також надає консультативну, посередницьку, охоронно-захисну, соціально-терапевтичну, організаторську допомогу родині, що виховує дитину-інваліда, сприяє її педагогізації, налагодженню позитивного внутрішньосімейного спілкування та сімейних стосунків, що активізують її внутрішній реабілітаційний потенціал.

Гувернерство як нестандартне педагогічне явище вирізняється суттєвими перевагами перед колективною формою навчання й виховання, що полягають у індивідуальному підході до особистості вихованця, можливості творчого пошуку методик та технологій виховання, своєчасного коригування дій наставника залежно від ситуації виховання.

Сьогодні кожен, хто приступає до роботи домашнього вихователя, повинен знати, що згідно з Національним класифікатором України у класифікаторі професій ДК 003:2010, зазначена професія – гувернер. Код – 5131. Знайомимося з вимогами, які зазначені в «довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників» [4].

Завдання та обов'язки. Забезпечує догляд, оздоровлення, режимні процеси, вивчення і всебічний розвиток особистості дитини, її здібностей. Задовольняє інтелектуальні та емоційні потреби дитини, готує її до виконання необхідних соціальних ролей (зокрема, до навчання у школі), в разі потреби захищає її життя, честь і гідність, використовуючи ефективні методи, засоби і форми роботи. Виховує у дитини повагу до батьків, жінки, культурно-національних, духовних, історичних цінностей України, країни походження, дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Готує вихованців до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, запобігає вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам, пропагує здоровий спосіб життя.

Безпосередньо працює з батьками, надає їм консультаційну допомогу з питань навчання, виховання, розвитку їхньої дитини.

Повинен знати: основні положення Конвенції про права дитини, законодавство України про освіту, інші законодавчі та нормативно-правові акти з питань навчання і виховання, державну мову відповідно до чинного законодавства; правила та норми безпеки життєдіяльності; науково-педагогічні засади організації домашнього виховання дитини; вікові анатомо-фізіологічні, психічні особливості розвитку дитини дошкільного віку; основи вікової та педагогічної психології, сімейної психології, педіатрії, гігієни і дієтології дитини, долікарської допомоги; характеристику основних епох світової культури; дитячу літературу, найвидатніші твори мистецтва для дітей; закономірності взаємодії дитини з довкіллям; дитячі ігри та іграшки, їхні виховні можливості і функції; методику навчання грамоті, математичної підготовки до школи; методику навчання основам образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, музичного розвитку дитини; засоби та форми розвиткової діяльності та виховної роботи, прищеплення загальної культури, зокрема етичних навичок дитини, організації активного та творчого дозвілля дитини - індивідуально, в групах та сім'ї; поводження в екстремальних ситуаціях; історію рідного краю, міста, його визначні пам'ятки, культурні та навчальні заклади для дітей; основи етики, етикету, екологічної культури [4].

Загальний зміст діяльності соціального гувернера, на думку Н. Максимовської з об'єктом виховної роботи, окрім традиційних напрямів, може охоплювати також такі:

-формування соціальної компетентності об'єкта виховання, сприяння перетворенню його на суб'єкта власного соціального розвитку;

-підвищення ефективності міжособистісних та соціальних комунікацій людини, з якою працює;

-виявлення здібностей вихованця, забезпечення соціального комфорту в процесі розвитку обдарованих особистостей;

-інтеграція вихованця до соціального середовища, що сприятиме формуванню його адекватної оцінки соціуму та свого місця в ньому;

-формування соціальної активності та відповідальності в процесі реалізації завдань соціального виховання;

-розвиток навичок соціальної самоорганізації життя;

-зміст діяльності соціального гувернера з оточенням вихованця та в соціальному середовищі;

-діагностування стилю сімейного виховання та його активізація чи корекція в разі потреби;

-виявлення позитивного соціального потенціалу мікросоціуму, у якому мешкає вихованець, залучення виховних можливостей територіальної громади до гувернерської діяльності;

-залучення до виховання та розвитку особистості різноманітних поза освітніх та дозвіллевих закладів [6, с. 15;].

Слід звернути увагу, що сучасний гувернер як особливий тип педагога виконує як загальнопедагогічні, притаманні усім напрямам педагогічної діяльності функції, обов'язки, завдання, так і специфічні, пов'язані особливостями індивідуального навчання й виховання дитини.

Проаналізувавши різні підходи науковців до аналізу діяльності соціального гувернера визначаємо такі функції: діагностичну, прогностичну, проектувальну, планувальну, соціалізуючу; виховну, освітню, комунікативну, попереджувально-профілактичну, організаторську, консультативну, охоронно-захисну, корекційно-реабілітаційну, соціально-терапевтичну, посередницьку.

Вказані функції домінують залежно від потреб та конкретних ситуацій, виникають у певній родині та у вихованця.

Педагогічна діяльність як "проект" відбувається у декілька етапів, кожен з яких має мету та завдання. На першому етапі вихователь здійснює діагностичну, прогнозувальну, проектувальну й планувальну функції, реалізація яких неможлива без діагностичної. Прогнозування як функція виражається в умінні передбачити результати своєї діяльності у конкретно визначених умовах, і на цій основі визначити стратегію своєї роботи, оцінити можливість досягнення певного результату. Проективна функція полягає у конструюванні моделі майбутньої діяльності, виборі методів та засобів, які дозволяють в заданих умовах та у визначений час досягти мети, виділенні окремих етапів діяльності, формулювання часткових завдань, виокремлення форм та методів оцінювання досягнутих результатів тощо. Діагноз, прогноз, проект стають основою для розробки плану діяльності, тобто здійснення функції планування. На етапі реалізації проекту педагог виконує інформаційну, організаційну, оціночну, контрольну й корегуючу функції. На завершальному етапі основною стає аналітична функція [2].

Є. Г. Сарапулова вважає, що виховна функція – провідна діяльності гувернера і пропонує «умовну систему сучасного виховання», яку гувернер здатен і повинен реалізовувати в умовах домашнього виховання та освіти. Вона бачиться як синтез трьох напрямів:

«Я – інші люди – суспільство» (виховання дитини як активної свідомої особистості, що вміє злагоджено взаємодіяти з оточуючими, реалізувати себе в індивідуальній та колективній діяльності, зможе у недалекому майбутньому виступити як активний творець духовних та матеріальних цінностей суспільства);

«Я – частинка природи» (екологічне виховання дитини, спрямоване на формування у вихованця усвідомлення себе і людства як складової природи);

"Я – громадянин своєї держави" (безпосереднє громадянське виховання, яке являє собою логічний структурний і змістовий розвиток попередньо сформованих базових якостей, поглядів, вмінь та навичок особистості) [7, с. 98]

Ведучи мову про освітню функцію гувернера, як зазначає Т. Гавриленко акцент слід робити на індивідуалізації навчально-виховної співпраці з дитиною. Освітню діяльність, як правило, «замовляє» сім'я, тому вона може бути багатoproфільною: підготовка дошкільника до шкільного навчання, поглиблене вивчення якогось предмету (іноземні мови, живопис, музика, спів), допомога у підготовці домашніх завдань. Крім того, соціальний гувернер має звернути увагу і на просвіту батьків, підвищення рівня їх педагогічних знань та умінь, формування бажання займатися самоосвітою. [2]

Комунікативна функція полягає у встановленні доцільної, конструктивної взаємодії з дитиною, батьками та іншими членами сім'ї. Завдання соціального гувернера у реалізації цієї функції полягає у дотриманні основних правил та норм спілкування, доборі оптимальних прийомів і засобів комунікативного впливу, попередженні та подоланні конфліктних ситуацій.

Попереджувально-профілактична функція полягає у запобіганні та обмеженні причин соціальної дезадаптації дитини; попередженні та подоланні негативних явищ, конфліктних ситуацій, які здатні антипедагогічно вплинути на неї; проведенні роз'яснювальної роботи щодо впливу шкідливих звичок на здоров'я та життєдіяльність особистості; формуванні і пропагуванні здорового способу життя; організації соціально-позитивної діяльності через відвідування позашкільних навчально-виховних закладів.

Організаторська функція передбачає залучення вихованця до різних видів діяльності, організацію співробітництва з батьками у досягненні поставленої мети; забезпечення змістового дозвілля дитини; налагодження співпраці та партнерства з різними спеціалістами та соціально-виховними інституціями.

Консультативна функція спрямована на допомогу батькам у вивченні і розумінні питань сімейного виховання; наданні порад і рекомендацій щодо розвитку і виховання їхньої дитини, корекції її поведінки, відхилень у розвитку; знаходження ефективних шляхів взаємодії дорослих і дитини, створення атмосфери взаєморозуміння, співробітництва.

Охоронно-захисна функція полягає в обстоюванні і захисті прав та інтересів дитини на життя, освіту, дозвілля, свободу слова, отримання інформації, висловлення власної думки на основі відповідної нормативно-правової бази; створенні умов для повноцінного розвитку вихованця, віри в себе, в можливість досягнення позитивних результатів; збереженні і зміцненні фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини.

Корекційно-реабілітаційна функція має на меті здійснення корекції виховних впливів на дитину з боку сім'ї, соціального середовища, зміну і вдосконалення її особистісних якостей, особливостей життєдіяльності; допомогу дитині з обмеженими функціональними можливостями у досягненні оптимального фізичного, інтелектуального, психічного, соціального рівня розвитку, озброєння її навичками самообслуговування, сприяння соціальній адаптації, залучення до участі у суспільному житті.

Соціально-терапевтична функція спрямована на вчасне подолання кризових ситуацій та проблем дитини і сім'ї, пропонування шляхів і засобів для самостійного вирішення і подолання труднощів, стимулювання впевненості у собі.

Посередницька функція полягає у налагодженні взаємодії з різними соціальними інституціями (медичними, освітніми, культурними закладами, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, неурядовими організаціями) та фахівцями (лікарями, дефектологами, реабілітологами, психологами, вихователями дошкільних закладів, учителями, викладачами-репетиторами, викладачами музичних, хореографічних, художніх шкіл та

студій, керівниками гуртків, секцій, спеціалістами служб та центрів у справах сім'ї, представниками громадських організацій тощо), які сприятимуть соціальному становленню і розвитку дитини [2].

Вказані функції домінують залежно від потреб та конкретних ситуацій, що виникли у дитини.

На основі функцій визначимо напрями роботи соціального гувернера, а саме це:

-здійснення індивідуального соціального виховання і розвитку дітей переддошкільного, дошкільного та шкільного (переважно молодшого та середнього віку), захист їхніх прав та інтересів;

-організація індивідуальної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями, дітьми з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованими дітьми з метою соціально-педагогічної допомоги і підтримки, корекції їхнього розвитку, нейтралізації негативного впливу середовища;

-установлення співробітництва з батьками дитини, підвищення педагогічної культури, допомога у виконанні функцій вихователів;

-удосконалення власної професійної діяльності [4, с. 26].

Н. Максимовська вважає найбільш важливими наступні напрями роботи соціального гувернера:

Соціально-педагогічна діяльність з: дітьми різного віку, а також соціально-педагогічна підтримка людей, які цього потребують протягом життя (обдаровані, люди з особливими потребами, люди похилого віку та ін.).

Реалізація соціального виховання в умовах індивідуальної домашньої освіти та виховання щодо дітей, батьки яких зацікавлені в залученні фахівця з організації ефективної виховної роботи.

Індивідуальна робота з обдарованими дітьми або з дітьми, які мають соціальні відхилення, з метою соціально-педагогічної корекції.

Налагодження між поколінних стосунків у родині як незамінний напрям в індивідуальному підході щодо трансляції соціальних цінностей [6, с. 14].

Серед проблем, які виокремилися в організації роботи соціальних гувернерів на сучасному етапі розвитку держави, варто назвати наступні:

- запит на послуги гувернерів перевищує можливість професійно підготовлених кадрів;

- більшість гувернерів працюють без урахування особливостей родини, освітнього рівня батьків, їх запитів та очікувань у вихованні та соціалізації дитини;

- готуючи дитину до школи, гувернери рідко застосовують інноваційні методи діяльності;

- гувернери не обізнані з концепцією інтегрованого соціопсиходідактикоінформаційного підходу до побудови освітнього й виховного процесів [1].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, демократизація та реформування освітньої системи України на сучасному етапі сприяли розвитку альтернативних (варіативних) форм навчання та виховання особистості, серед яких окреме місце посідає гувернерство.

Освітньо-виховна діяльність сучасного гувернера має двобічний характер: з одного боку, прагнення до європеїзації системи підготовки юної особистості до життя, її оновлення та удосконалення відповідно до швидкоплинних вимог часу; а з іншого, – необхідність збереження національної своєрідності освіти, яка повинна формувати не лише «громадянина світу», а й національно свідому людину, що забезпечуватиме зростання власної держави,

народу. Утвердження гувернерства в системі освіти України ставить важливі завдання, які слід вирішити найближчим часом.

Насамперед необхідно низкою державних законодавчих актів визначити статус, права й обов'язки гувернерів, можливості здобути категорії та звання відповідно до поширеної практики атестації педагогічних кадрів, пільги, вирішити проблеми визначення педагогічного чи загального стажу роботи, можливості державного контролю за їхньою діяльністю, пенсійне забезпечення, підвищення кваліфікації тощо. Наукової розробки потребують шляхи формування професійних та особистісних рис, знань, умінь і навичок роботи соціального гувернера з різними категоріями дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акіншева І. П. Технологія роботи соціального гувернера : метод. посіб. для студ. спец. "Соціальна педагогіка та практична психологія"/І. П. Акіншева. - Луганськ : Альма-матер, 2008. - 164 с..
2. Гавриленко Т. Функції та напрями роботи соціального гувернера [Електронний ресурс] І Т. Гавриленко. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchdpu/ped/201184/Gavryl.pdf
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устинович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Доповнення та зміни N 1 до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників (Випуск 85) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_1w/pg_ijuwwc.html
5. Кобилянська Л. І. Сучасні педагогічні технології підготовки майбутніх гувернерів : навчально-методичний посібник / Л. І. Кобилянська. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2012. – 248 с.

6. Максимовська Н. О. Гувернерство в сучасних умовах: соціально-педагогічний аспект / Н. О. Максимовська // Соціальна педагогіка : теорія і практика. -2009. - №3. – С. 11-16.
7. Сарапулова Є. Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера: Монографія / Євгенія Геннадіївна Сарапулова. – К. : МАУП, 2003. – 264 с.
8. Хлеб'як С. Р. Гувернерське виховання в Україні: досвід та перспективи /С. Р. Хлеб'як // Вісн. Чернігів. держ. пед. ун-ту. Сер. Педагог. науки. – 2009. – Вип. 61. – С. 172–176. 2